

Geestelijk voedsel in de woestijn

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Exodus 16: 1-18

Tweede Schriftlezing: 1 Korintiërs 15: 3-8

Schriftlezing Evangelie: Johannes 20: 19-23

Inleiding

Wie is bevrijd uit gevangenschap, leeft daarmee nog niet meteen als een bevrijd mens. Je kunt de boeien van een slaaf verbreken, maar hoe maak je de boeien los waarin zijn hart is opgesloten? Na Egypte komt voor Israël niet meteen het beloofde land, maar het leven in de woestijn. Israël is het nomadenleven in die woestijn achteraf als een leerschool gaan zien voor leven zoals God het heeft bedoeld.

Manna, Maciejowski Bijbel 1250

Prediking

Gemeente van Christus,
als wij vandaag bijeenkomen is het rondom een leegte. De lege kerk staat vandaag symbool voor het onvermogen van mensen. Door de crisis waarin we de afgelopen maanden terecht zijn gekomen beseffen we het weer in een gevaarlijke wereld te leven. Misschien waren we dat wel een beetje vergeten. Soms lijkt het voor hen die in de rijke delen van de wereld wonen wel alsof het hele leven maakbaar is. Als je maar flink je best doet kun je, zo luidt het sprookje dat wij onszelf hebben wijsgemaakt, bereiken wat je maar wilt. Soms lijkt het alsof de kwetsbaren in de wereld hun zwakke positie louter aan zichzelf te danken hebben. Soms gaan wij onze rijkdom, onze gezondheid, ons levensgeluk, als vanzelfsprekend beschouwen. Dat kunnen we beter niet doen. Deze crisis herinnert ons daaraan. Dankbaarheid, gericht tot een zegenend God is net zo goed een uiting van een besef van kwetsbaarheid als van bescheidenheid van mensen.

Niet alleen zijn er lege kerken. Er zijn lege scholen, veel lege winkels, lege concertzalen en lege bedrijven. Lege vliegtuigen staan, bijna ongeduldig en verbaasd, in rijen op de startbanen van stille vliegvelden. Zo nu en dan rijdt er een bijna lege bus door de straten van de stad. Die leegte drukt een verlegenheid uit. Terwijl het voorjaar de natuur doet openbarsten in schitterende kleurrijke bloemen en zingende vogels die nesten bouwen, lijkt het leven van de mensen op slot te zijn gegaan.

Als de evangelist Johannes de betekenis van de levende Christus wil duidelijk maken, schetst hij de leerlingen van Jezus bijeen op de avond van de dag van de opstanding. Zij zijn bijeen gekomen rondom een leegte. Zij zijn bang en in verwarring. De deuren zijn op slot. Dan, ineens, is het de Opgestane zelf die de leegte vult met zijn aanwezigheid. Hij schenkt hun zijn vrede in hun hart. Hij bevrijdt hen met zijn woord van hun angst en zendt hen een vreemde wereld in. Hij blaast op hen, zoals eens God zelf bij de schepping op de eerste mens. Gods Geest zal met hen zijn. Zij worden door de opgestane Jezus in staat gesteld in Gods naam mensen hun zonden te vergeven, voorwaar geen sinecure. Op gezag van deze Jezus is er altijd een nieuw begin.

Met deze cruciale scène van slechts vijf bijbel verzen neemt de vierde evangelist de vrijheid om Pasen en Pinksteren op één dag te laten vallen. Nu komt het erop aan. Zij hebben in hun houding, in hun gerichtheid, in hun naastenliefde en hun onderlinge verbondenheid aan de wereld te tonen dat Jezus leeft. In een gevaarlijke wereld hebben zij samen het principe van schepping en herschepping te belichamen. Dat is wat ze gaan doen, dichtbij en ver weg, tot aan de uitersten der aarde. Waar zij mee begonnen zijn, is ook bij ons terecht gekomen. De leegheid in ons midden is hun leegheid. Die leegheid, die wij wel eens vergeten, en maar al te snel gaan opvullen met onze eigen activiteiten, die leegheid die nu door corona zo prangend zichtbaar wordt gemaakt, die leegheid van verlegenheid is ten diepste heilzaam. Het is in die leegheid dat de gekruisigde opstaat, voor allen zichtbaar wordt en op hen blazen kan.

Israël belijdt in het hooghouden van de woestijnverhalen, die wij de komende tijd tussen Pasen en Pinksteren zullen lezen, dat er aan het Godsgeloof een leerschool is verbonden. Mensen leren gaandeweg dat zij door de hand van de Heer aan elkaar worden toevertrouwd. Er vormt zich met vallen en opstaan een Godsvolk, dat op weg gaat naar het beloofde land. In de Nieuwe Bijbel Vertaling uit 2004 is dat jammer genoeg een beetje 'weg vertaald'. In vers 3 is sprake van een bijzondere term voor het volk. Het gaat daar om 'deze hele gemeenschap' (Hebreeuws: *'et kal hakahal'*) die nu door honger dreigt om te komen. Het is alsof de klagers God erop aanspreken dat hij dit scheppingswerk van zijn hand toch niet los kan laten. En dat doet hij ook niet. Lang nadat het volk het nomadenbestaan achter zich had gelaten en woonde in steden en dorpen, zijn deze woestijnverhalen blijven functioneren als herinnering aan kwetsbaarheid bij het ontstaan en onderweg in het leven, tot op de dag van vandaag. In voor- en tegenspoed, in tijden van vrede en oorlog, welvaart en armoede, diaspora en het thuiskomen in Jeruzalem als de stad van de vrede, telkens weer hebben ze het beseft: Wij leven in een grillige wereld. Wij kunnen niet zonder Godsvertrouwen.

In het verhaal van vandaag heeft het volk honger. De spreekwoordelijk geworden vleespotten van Egypte staan heerlijk geurend in het geheugen. De slavernij die erbij hoorde lijken ze vergeten te zijn. Het is een heel menselijke reactie en van honger sterven in de woestijn is vreselijk. Het is eigenlijk heel begrijpelijk dat ze in opstand komen tegen Mozes. De angst voor de dood heeft hen naar de keel gegrepen. Maar zo heeft Israël zelf dit klassiek geworden verhaal niet willen onthouden. Hun klagen, hun 'murmureren' zoals het zo treffend in de Staten Vertaling staat, het was ten diepste niet tegen de menselijke leiders gericht. Het was een aanklacht tegen God zelf. Hoe had God, de God van hun voorouders, de God van de bevrijding, de God op wie zij hadden vertrouwd, de God die had beloofd erbij te zijn, hoe had deze God kunnen toelaten dat zij in de wildernis in zo'n groot gevaar waren beland?

De vraag naar de 'toelating Gods' komt in crisissituaties op een gegeven moment bijna altijd naar boven, niet alleen in de bijbel, maar ook in de geschiedenis. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was dit in veel preken en meditaties een belangrijk vraagstuk. De meeste predikanten waren er vast van overtuigd dat een almachtig God de oorlog opzettelijk had toegelaten om mensen gerechtigheid en vrede te leren. Sommigen spraken zelfs van een terechte straf vanwege secularisatie, gebrek aan gastvrijheid waar het om vluchtelingen ging, laksheid en verdeeldheid, de bewapeningswedloop, egoïsme of protectionisme in de crisis van de jaren dertig, waarop de enige goede reactie van de gelovigen zou zijn: berouw, inkeer, boete en opnieuw van God leren waar het in een gezegend leven op aarde om ging, individueel en collectief.

Toen ik deze visie in bronnen uit de oorlogstijd aantrof, had ik daar persoonlijk grote moeite mee.

Die arme mensen die zo hebben geleden onder die rotoorlog, die hadden die ramp toch niet werkelijk over zichzelf afgeroepen? Als ik in mijn theologie moet kiezen tussen de almacht van een God die dergelijke dingen toelaat om mensen een lesje te leren enerzijds, en anderzijds een God van gerechtigheid die aan mensen de verantwoordelijkheid voor de wereld heeft toevertrouwd ten koste van zijn almacht. Dan weet ik het wel. Gerechtigheid is een onopgeefbare eigenschap van de Vader van Jezus en van de God waarin ik geloof. Die gerechtigheid is blijvend verbonden met naastenliefde en vrede. De heerlijkheid van deze God wordt gevonden overal waar mensen zich in een gevaarlijke wereld om elkaar bekommeren. Dwingende menselijke macht in de overtreffende trap, zodat het wordt een veroorzakende goddelijke almacht, die kunnen mensen wel toeschrijven aan de God van Israël, maar dat zegt meer over de mensen dan over deze God. Gods macht is liefdemacht.

Tegelijkertijd heeft Israël het volgende beseft: Wie is bevrijd uit gevangenschap, leeft daarmee nog niet meteen en van harte als een bevrijd mens. Je kunt de boeien van een slaaf verbreken, maar hoe maak je de boeien los waarin zijn hart is opgesloten? Na Egypte komt niet meteen het beloofde land, maar de woestijn. Israël is het nomadenleven in die woestijn als een leerschool gaan zien voor leven zoals God het heeft bedoeld. Dat hebben ze nooit willen vergeten. De kwakkel en het manna uit de hemel, het zijn beelden geworden voor geestelijk voedsel in de woestijn die het leven in deze gevaarlijke wereld kan zijn.¹ En het was precies genoeg voor iedereen, niet te weinig, niet teveel, van dag tot dag, voedsel van vertrouwen.

Als antwoord op hun gemopper, komt niet, zoals je misschien zou verwachten van Godswege een vloek of een straf. In de spirituele leegte verbonden met hun angst voor de dood vindt in de woestijn een verschijning plaats van de heerlijkheid van de Heer, de 'kabod Adonai'. Nadat hogepriester Aäron heeft gesproken: 'Wend u tot de Heer, want hij heeft uw geklaag gehoord,' kijkt het hele volk naar de woestijn, en daar, zo vertaalt de Nieuwe Bijbel vertaling dit: '...verscheen in een wolk de majesteit van de Heer.' Dit is een mystiek moment in het verhaal. Dit is geen oplossing. Dit is de nabijheid Gods die door mensen wordt beleefd in de leegte van hun onvermogen. Op hun kyrie, hun gebed om ontferming, volgt een hemels gloria, een mysterieus gewaarworden van Gods aanwezigheid. Hiermee zullen zij worden vervuld. Dit maakt hen tot een Godsvolk onderweg naar het veilig wonen in vrede. Zij komen thuis in een gevaarlijke wereld.

Een dergelijke Godsverschijning betreft het Paasgeheim waarmee wij leven. Het belangrijkste hoofdstuk uit de brieven van de apostel Paulus waarin hij zijn visie geeft op de opstanding is 1 Korintiërs 15. Het is een fundamentele tekst voor de vroege kerk, ja voor de kerk van alle eeuwen geworden. In het stukje dat wij hebben gelezen gaat het om de eerste verschijningen van de opgestane Heer. Het valt mij op dat Christus niet aan iedereen op dezelfde manier verschijnt, noch op dezelfde tijd. Wij doen er goed aan elkaar ook vandaag in dit opzicht ruimte te gunnen in vorm en tijd en plaats. Paulus zet zichzelf letterlijk en figuurlijk achteraan in de rij: 'Pas op het laatst is hij ook aan mij verschenen, aan het misbaksel dat ik was.' Misschien voelen wij ons in deze tijd van secularisatie ook wel eens misbaksel. Onze kerk lijkt er in deze wereld nauwelijks nog toe te doen. Laten we vertrouwen dat het geloofsgeheim waarmee wij leven voldoende is, niet teveel, niet te weinig, genoeg voor iedere dag.

¹ *Tamarix mannifera*: Nomaden weten, door de beet van plantluizen zetten zich korreltjes af op de blaadjes van de tamarisk. Deze worden hard door de kou van de nacht en zijn smakelijk. In de felle zon zullen ze smelten. Het Arabische woord is 'man'. Er is een woordspel in het Hebreeuws, wanneer er wordt gevraagd: 'Wat is dat?'. De voedseldroppings na de hongerwinter van 1945 hadden de codenaam: Operatie Manna.

Wij teren op het woord,
het brood van God gegeven,
dat mededeelzaam is
en kracht geeft en nieuw leven.
Dus zeg en zing het voort,
geef uit met gulle hand
dit manna voor elk hart,
die voedsel voor elk land. (Lied 687:3)

Amen.

Bij de twee afbeeldingen: Aan de eerste afbeelding bij deze dienst van de Israëlieten die in de woestijn Sin het manna uit de hemel zien regenen, is een bijzonder verhaal verbonden. Deze afbeelding komt uit de prachtig geïllustreerde Maciejowski Bijbel die omstreeks 1250 door een ons niet bekende kunstenaar in Parijs met de hand is gemaakt. Begin 17^e eeuw is deze bijbel cadeau gedaan aan de sjah van Perzië. Deze bijbel is in de eeuwen daarna aan het Perzische hof uitgebreid bestudeerd en van Parsi kanttekeningen voorzien. Vandaag bevindt de bijbel zich in de Morgan Library in New York.

De tweede afbeelding komt van Erik van den Berg. Deze foto van de voedseldroppings boven Hilversum, nu 75 jaar geleden, was bestemd voor de expositie over de bevrijding van Hilversum in de Regenboogkerk, die nu door de coronacrisis niet door kan gaan. Erik schrijft: 'Ik ben in augustus 1940 geboren en die voedseldroppings moeten dus in begin mei 1945 zijn geweest.

Ik was toen nog géén 5 jaar! De vliegtuigen met de voedselpakketten kwamen over bij het

viaduct, waar nu het gebouw van Beeld en Geluid staat. Het was een indrukwekkend gezicht en de vliegtuigen vlogen behoorlijk laag. Toen de vliegtuigen voorbij waren, mochten we helpen om alles bij elkaar te zoeken. Sommige pakketten waren natuurlijk stuk als deze op de grond vielen. Men mocht niets zelf houden, want het verzamelde voedsel ging naar een aantal adressen in Hilversum. Ik meen dat het ook naar een kruidenier op de 's-Gravelandseweg ging en van daaruit vond er een verdeling plaats.' Deze geallieerde actie om voedsel te leveren aan West-Nederland in april 1945 heette: Operatie Manna.

Uitzending en zegen

Waar u ook bent, thuis of ver van huis, of misschien wel onderweg, belast met een zware opgave of genietend van verdiende rust, ziek of gezond, jong of oud, besef het gezegende mensen te zijn. God heeft zichzelf een partner gekozen, dat is een volk in een gevaarlijke wereld, maar het is Gods volk en het is op weg naar het door God beloofde leven in de ruimte die Hij geeft.

De genade van Jezus Christus, de liefde van God, de verbondenheid met de heilige Geest is en blijft met jullie allemaal.

